

Universitätsbibliothek Wuppertal

De Theophrasti virtutibus dicendi

Stroux, Johannes

Lipsiae, 1912

Caput VIII. De virtutum dicendi cum generibus confusione

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-4889](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-4889)

illam quartam habent, etsi eo differunt, quod alterum partem, alterum totam. Virtutibus autem ita distributis iudicium de generum principatu dilucide latum est, „siquidem quod (genus) omnes laudes habet, id est optimum“ (de opt. gen. 6).

Tum autem, cum *μύησις* ad regnum pervenerat, consentaneum erat a rhetoribus quaeri, utrum 'virtutes' elocutionis omnino ad studia discipulorum adhiberi possent, an omnem institutionem ab imitatione generum sumi oporteret. Cui quaestioni Cicero respondet De Or. III 36, antequam ad virtutes transeat. Exposuit autem praecedenti disputatione omne laude dignum esse, quod in suo genere esset perfectum (III 26 ad 34), deinde pergit: „Ex qua mea disputatione forsitan occurrat illud, si paene innumerabiles sint quasi formae figuraeque dicendi, specie disparēs, genere laudabiles, non posse ea, quae inter se discrepant, *iisdem* praeceptis atque *una* institutione formari.“¹⁾ Sed Isocratis usus exemplo probat ab eodem magistro saepe diversa esse exculta ingenia. Non secus eandem praeceptionem ad varias species dicendi posse accommodari. Videmus, quam bene Cicero in libris De Oratore simplicem praeciipiendi rationem a multiformi imitatione et variis generibus (*προαιρέσεις*) defenderit.

CAPUT VIII.

DE VIRTUTUM DICENDI CUM GENERIBUS CONFUSIONE.

Adhuc temptavimus virtutum provinciam a generibus accurate discernere et ostendere, quam certam veteres auctores inter diversas illas rationes distinctionem fecerint. Studiorum rhetoricorum indolem tibi deliberanti ultro occurrit facilem occasionem permiscendae doctrinae recentibus ingeniis esse oblatam. Revera confusas esse virtutes cum generibus ex duobus Graecis auctoribus perspicitur, Demetrium dico *περὶ ἐρμηνείας* et Dionysium, rhetorem Halicarnasensem in libro de Demosthene. Ambo plurimi esse putantur ad Theophrasti nostri doctrinam restituendam. Quam opinionem utinam falsam esse demonstraverim! De Dionysio plura erunt dicenda, sed Demetrius res non tam caute et sollerter obumbravit, ut veram Theophrasti rationem sub alieno tegmine non contingat, ut cognoscamus. Laetor me in Demetrio virorum

1) Philodemus nos docuit eiusmodi quaestiones tractatas esse ab iis, qui *artem* esse rhetoricam negabant.

doctorum auctoritate niti, qui iam pridem de libello *περὶ ἐρμηνείας*, quod ad virtutes pertinet, verum mihi videntur perspexisse.

Hac igitur ratione Demetrius de elocutione praecepit, ut generibus quae maiore quam virtutes auctoritate ei uti videbantur, proprium officium iudicandorum oratorum adimeret et virtutum non solum praeceptis sed etiam ipsa ratione impleret. Sed sub *χαρακῆρων* nominibus nota nobis facies *ἀρετῶν* arridet, modo personam iis ab ore detrahimus. Quaecumque autem a Demetrio ex Theophrasto sumpta esse constat, ea omnia ad *virtutes elocutionis* pertinere certum est. Recte igitur Guilelmus Schmid: Mus. Rhen. vol. 49 (1894) p. 148: „Um dies eigentümliche Verhältnisse zu erklären, müssen wir annehmen, Demetrius habe Theophrasts Stoff in einem andern Sinn und somit auch in anderer Anordnung als Theophrast selbst angewendet und das erlösende Wort dürfte gesprochen sein, wenn man sagt: Demetrius hat den Versuch gemacht aus der Lehre des Theophrast von den *ιδέαι* (nos dicimus *ἀρεταί*) eine Lehre von vier *χαρακῆρες*, welche er eklektisch aus jenen *ιδέαι* zusammensetzte, zurechtzuschneiden, ist aber dabei sehr mechanisch und ungeschickt verfahren.“¹⁾ Sed dixerit quispiam Schmidii testimonium factionis nostrae esse, quia et ille quoque *χαρακῆρας* Theophrasto ademit. Ille audiat Mayerum, qui tria genera semper Theophrasti esse contendit nec tamen in Demetrio facere potest, quin virtutes sub generibus agnoscat.²⁾ Itaque in hac quaestione iam soluta mihi non commorandum putavi esse.

Videamus igitur, quomodo virtutes suis generibus subiciat. *Ἰσχνὸν γένος* maxime perspicuitate efficitur: *μάλιστα δὲ σαφῆ χορὴ τὴν λέξιν (τοῦ ἰσχνοῦ χαρακῆρος) εἶναι* (191). *Μεγαλοπρεπῆς χαρακῆρ* nomine indicat sibi virtutem magnificentiae adesse. Altera pars quartae virtutis Theophrasteae, suavitas, ad *γλαφυρόν* accessit. *Δεινῷ χαρακῆρι* neque subiungitur ulla virtus neque potest subiungi, quia eius propria vis omnis consistit in rebus, *λέξις δὲ λαμβανέσθω πᾶσα, ὅση καὶ ἐν τῷ μεγαλοπρεπεῖ χαρακῆρι πλὴν οὐκ ἐπὶ τὸ αὐτὸ τέλος* (272). Quod nihilo-

1) Quo magis summam probo, eo minus in singulis, de quibus aliter mihi iudicandum videtur, haerebo. Sed ad fidem faciendam adnotare liceat me alia via atque Schmidium progressum eandem sententiam de libelli indole concepissee.

2) Prolegg. p. XXIV: „Demetrius non *περὶ χαρακῆρων λόγον* Theophrasti disputat: omnino enim nec tria illa genera habet nec, quod gravissimum est, singulorum scriptorum *φύσιν* atque *προαίρεσιν* describit; agit autem *περὶ ιδεῶν*“. Atque cum Schmidium hoc loco non afferat Mayerus, conicio eum quoque alia via ad eundem finem pervenisse. Cetera, quae de ratione inter Theophrastum et Demetrium dicit (p. XXV sq.), mihi non probantur.

minus *δεινόν* genus, quale sit cum in eligendis tum in componendis verbis (241 sqq.), separatim exponit, inde explicatur, quod *μεγαλοπρεπές* magis ad ostentationem pertinet, *δεινόν* autem ad vim illam oratoriam, quae in acie et foro ex vera contentione sua sponte nascitur; sed vera vis cum oratores declamitantes prae simulato tumore paulatim deficeret, denuo rhetoribus detegenda erat in veteribus exemplis, ut discipulis ad imitationem proponeretur.¹⁾

Ipsam *μεγαλοπρέπειαν* Theophrastus teste Dionysio hac ratione divisit: *καθόλου δὲ τριῶν ὄντων, ὡς φησι Θεόφραστος, ἐξ ὧν γίνεται τὸ μέγα καὶ σεμνὸν καὶ περιττὸν ἐν λέξει, τῆς τε ἐκλογῆς τῶν ὀνομάτων καὶ τῆς ἐκ τούτων ἀρμονίας καὶ τῶν περιλαμβανόντων αὐτὰ σχημάτων* (Dionys. de Isocr. c. 3). Quocum conferendus est Demetrius: *ἐν τρισὶ δὴ τὸ μεγαλοπρεπές, διανοία, λέξι, τῷ συγκεῖσθαι προσφόρως*. Neque deerant, qui Demetrii partitionem ad Theophrastum referrent. Id certe non intellego, qua ratione credi possit, utramque partitionem — et eam, quam Dionysius exhibet laudato Theophrasti nomine, et Demetrianam — ab eodem scriptore in uno opere coniunctam fuisse.²⁾ Primum quidem *διάνοια* apud Demetrium accedit, quia *χαρακτῆρες* omnem rationem describunt; Theophrasti autem 'virtutes' erant *ἀρεταὶ λέξεως*.³⁾ Duo, quae sequuntur, capita consentiunt, *λέξις* cum *ἐκλογῇ* et *τὸ συγκεῖσθαι προσφόρως* cum *ἀρμονία*, sed *σχήματα* Demetrium nulla ratione servata partim in compositione partim in *διανοία* collocavisse satis notum est, Theophrastum proprio ea tractasse capite Dionysius tradit et ii probant, quos Theophrasti virtutes sequi cognovimus. Itaque etiam divisione *μεγαλοπρεπειας* demonstratur Demetrium a Theophrasti ratione aliquatenus discessisse.

Ut virtutibus ad *χαρακτῆρας* describendos, ita ad eorum *παρεκβάσεις* Theophrasti 'vitiis' dicendi Demetrius usus est. Quas ut explicet, hanc adhibet comparationem (114): *ὥσπερ δὲ παράκειται φαῦλά τινα ἀστείους τισίν, οἷον θάρρει μὲν τὸ θράσος, ἢ δ' αἰσχύνῃ τῇ αἰδοῖ, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τῆς λέξεως ταῖς ἀρεταῖς παράκεινται ἁμαρτήματά τινα* debuit Demetrius pergere, si comparandi genuinam rationem, quae erat in virtutibus, servavisset. Sed ex suo consilio dicit: *τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τῆς ἐρμηνείας τοῖς χαρακτῆρσι παράκεινται διημαρτημένοι τινές*. Quibus verbis addit *ψυχροῦ* definitionem ex Theophrasto depromptam: *ὀρίζεται δὲ τὸ ψυχρὸν Θεόφραστος οὕτως: ψυχρὸν ἐστὶ τὸ ὑπερβάλλον*

1) *Δεινότης* multo recentior est quattuor Theophrasteis virtutibus.

2) Hae in re Radermacher mihi videtur erravisse. Mus. Rhen. 54, 376sq.

3) Itaque Dionysius diserte addit: *τὸ μέγα καὶ σεμνὸν καὶ περιττὸν ἐν λέξει*.

τὴν οἰκειάν ἀπαγγελίαν.¹⁾ Ex 'decoro' igitur Theophrastum explicavisse τὸ ψυχρόν intellegitur.²⁾ Sed qui ita definit, num *χαρακτῆρα*, cuius nomen quidem occurrit, in animo habet describere? Atque in *ψυφροῦ* parte alia quoque³⁾, quae disserit Demetrius, Theophrasti sapere ingenium nemo mirabitur, ex ceteris autem tribus vitiosis generibus unum saltem, scilicet τὸ ξηρόν, ad Theophrastum, quamquam non appellatur, referendum puto esse. Nam cum verba tum ipsa definiendi ratio adeo consentit cum frigido, ut ad eundem inventorem ambo redire veri simile sit. Sicut *ψυχρόν ὑπερβάλλει τὴν οἰκειάν ἀπαγγελίαν* ita „*περὶ τὴν λέξιν γίνεται τὸ ξηρόν, ὅταν πρᾶγμα μέγα σμικροῖς ὀνόμασιν ἀπαγγεληῖ*“ (237). Omnia fere, quae sequuntur in capite *ξηροῦ*, ex decoro petita sunt.⁴⁾ Atque vitium *ψυχρόν*, quo peccat is, qui nimis ornamentis indulget, ita est contrarium *ξηροῦ* vitio eius, qui parum ornamentis utitur, ut consulto facta videatur haec ratio et genuina esse. Utrumque iam attingit Aristoteles Rhet. III 2, 1404b4: *καὶ μήτε ταπεινήν (ξηρόν) μήτε ὑπὲρ τὸ ἀξίωμα (ψυχρόν, Aristot. Rhet. III 3), ἀλλὰ πρέπουσαν*. Quam rationem magistri Theophrastus, ut solet, servavit⁵⁾, sed latius explicavit definiendo atque addendo nomine.

Ut in his duobus vitiosis generibus Theophrasti auctoritas perspicitur, ita in reliquis duobus ratio multo recentior. Quae non solum exiliter admodum Demetrius describit, sed etiam vocabulis appellat parum idoneis. Quod *γλαφυροῦ χαρακτῆρος παρέκβασις* nominat *κακόζηλον*, ipse auctor excusat: *ὀνομάζω δὲ αὐτὸν τῷ κοινῷ ὀνόματι κακόζηλον* (186). Multo enim latius hanc vocem patere sciebat, quam ad unius generis *παρέκβασις*. Quin etiam ipse alio libelli loco *κακόζηλον* cum

1) Unde perspicitur Theophrastum in definitione *λέξιν* solam comprehendere, Demetrius ex sua ratione addidit *διάνοιαν* § 115

2) Qua re probatur, quod de positione *πρέποντος* supra dictum est (p. 60 sq.). Ante *ψυχρόν*, quod est *μεγαλοπρεπείας* vitium, necesse est Theophrastum explicavisse, qualis esset *οἰκεία ἀπαγγελία*. Tamen nequaquam licet conicere *ψυχρόν* non *μεγαλοπρεπεία* sed *πρέποντι* oppositum esse, ut voluit Schmid, Mus. Rhen. 49, 149. Praecedenti enim *πρέποντος* virtute Theophrastus ad quartae virtutis *παρέκβασις* definiendam certe potuit uti.

3) Maxime 119 sqq. Etiam Aristotelica per Theophrastum puto accepta a Demetrio esse.

4) Ita 237: *ἀλλ' ἐν μεγάλοις καὶ πρέπουσι τῷ ὑποκειμένῳ πράγματι (ὀνόμασιν ἐχοῖν λέγειν)*. 238 de compositione: *ἡ γὰρ ἀποκοπή καὶ ἀπρεπῆς καὶ ἀκαιρος*. Theophrastus contra sophistarum et rhetorum sententias, qui eiusdem rei *αὔξησιν* et *μείωσιν* specimen esse oratoriae facultatis opinabantur, docuit: *τὸ πρέπον ἐν παντὶ πράγματι φυλακτέον, τοῦτ' ἔστι προσφόρως ἐρμηνευτέον, τὰ μὲν μικρὰ μικρῶς, τὰ μεγάλα δὲ μεγάλως* (120).

5) Schmid: Rh. Mus. 49, 149 Theophrasti *μικτὴν λέξιν* apud Demetrium sibi videtur repperisse, sed falso, de vera *μεσότητος* Theophrasteae ratione disputavit Hendrickson loco iam saepe laudato (A. J. Ph. XXV).

frigida oratione coniungit: *πολλάκις μέντοι τὸ μὲν διανόημα αὐτὸ ψυχρὸν τί ἐστὶ καὶ, ὡς νῦν ὀνομάζομεν, κακόζηλον* (239). Quarto denique *δεινῷ χαρακτῆρι* respondere docet τὸ *ἄχαρι*; sed id quoque cum *ψυχρῷ* quasi cohaeret: *ὥστε καὶ ἄχαριν τὸν λόγον ἅμα καὶ ψυχρὸν γενέσθαι* (304). Ex descriptione autem *γλαφυροῦ χαρακτῆρος* (128sq.) intellegitur *ἄχαρι* multo rectius eius vitium appellari quam *δεινοῦ*. Si igitur Demetrii quattuor vitiosa genera percensemus, duobus iis generibus dicendi, *ἰσχυρῷ* dico et *μεγαλοπρεπεῖ*, quae cum Theophrasteis virtutibus propinquitatem quandam habent, vitiosa quoque respondent genera, quae cum pristina doctrina consentiunt, *γλαφυροῦ* autem et *δεινοῦ χαρακτῆρος*, quorum in descriptione recentioris aetatis studium et Asianismi vim cognosci licet, eiusmodi sunt *παρεκβάσεις*, ut ab ipso Demetrio fictae videantur esse, aut ex recenti certe fonte haustae. Ex omni autem libelli indole sequitur, ut Demetrius quamvis gravis nobis in singulis existat testis doctrinae Theophrastae¹⁾, tamen in tota artis partitione et elocutionis instituendae ratione longe ab Eresii sinceritate distet. Itaque semper iudicio opus est, ut fragmenta a Demetrio allata ex ipsorum Theophrasti verborum ratione intellegantur neve ex propria indole eius loci, quo Demetrius ea collocavit.

Iam transeundum est ad Dionysium Halicarnasensem.

Cuius multa quidem scripta rhetorica ad nos pervenerunt, nullum vero recte intelleges, nisi semper memineris *κρητικόν* fuisse eum et *μιμήσεως* studiis instrumenta suppeditavisse. Finis igitur praecipienda, quem sequitur Dionysius, quin a Theophrasti fine et totius illius aetatis studiis rhetoricis abhorreat, non est dubium. Semper mirari me confiteor ab isto Dionysio maximeque ab eius de Demosthene iudicio viros doctos nostrae aetatis suam de Theophrasti libro *περὶ λέξεως* sententiam petivisse. At nonnullis locis Dionysius diserte Theophrastum laudat suum auctorem! Certe, sed is, qui universam alicuius libri indolem sequitur, multo rarius solet auctoris nomen usurpare, quam ille, qui non nisi singula quaedam alienae immiscet disputationi.

Si ad *λέξεως* doctrinam attendimus, libri Dionysiani quamquam omnes critici sunt, in duo tamen discedunt genera, quorum alterum in virtutibus positum est, alterum in generibus dicendi. Quae de illo supra exposuimus, paucis repetere e re videtur: A Theophrastea simplicitate virtutes in maiorem copiam commutatae et ad *λέξεως* exemplum etiam pragmaticae inventae sunt virtutes; attamen in tot tantisque differentiis

1) Accurata interpretatione et comparatione plura etiam, quam solet, ex singulis praeceptis Theophrasto reddi possunt, maxime capiti *πρόπροντος*.

illa partitio fundamenta, quae Eresius iecit, conservavit. Itaque rhetori erudito et in priorum scriptis admodum versato, ut mihi quidem existimatur Dionysius, facilis oblata erat occasio ipsius Theophrasti ad descriptionem virtutum adsumendi. Revera omnia, quae ex Theophrasto in iudicia de Lysia et Isocrate fluxerunt, eiusmodi sunt, ut ad ἀρετὰς λέξεως certe pertineant, magis vero quadrent in simplicem rationem quam in Dionysii multiformem. Omnia etiam ad praecipendam elocutionem excogitata esse apparet. Nunc alterum genus tractandum est, cui insunt genera dicendi.

Duo autem sunt scripta, utrumque et spatio et auctoritate praeter cetera minora excellens, quae in censum veniant, libros dico de Demosthene et de compositione verborum. De hoc altero mihi excusandum est, quod eum inter criticos libros numero; nam Dionysius prooemio affirmat se praecipendi causa περὶ συνθέσεως scribere: duas enim totius elocutionis partes esse, ἐκλογὴν ὀνομάτων et σύνθεσιν, hanc statim se tractaturum, illam postea promittit se additurum esse, ut omnia comprehendat. Quare capitibus 6—20 docet, quomodo verba componenda sint; haec saltem pars libri ad institutionem λέξεως pertinet atque, si rationem rhetoricam, qua nititur, quaerimus, eam a Theophrasti virtutibus non ita longe abesse videmus, quamquam constat eas ipsas ne in priore quidem parte libri περὶ συνθέσεως adhibitas esse. Ut enim Theophrastus ab omni oratoria elocutione ἀρετὰς exigit, sic Dionysius τὸν βουλόμενον συντιθέναι τὴν λέξιν εὔ iubet duo observare: τὴν ἡδονὴν et τὸ καλόν (c. 10).

Utriusque species capite 11 (p. 53R) enumerat: τάττω δὲ ὑπὸ μὲν τὴν ἡδονὴν τὴν τε ὄραν καὶ τὴν χάριν καὶ τὴν εὐστομίαν καὶ τὴν γλυκύτητα καὶ τὸ πιθανόν καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, ὑπὸ δὲ τὸ καλόν τὴν τε μεγαλοπρέπειαν καὶ τὸ βάρος καὶ τὴν σεμνολογίαν καὶ τὸ ἀξίωμα καὶ τὸν πίνον καὶ τὰ τούτοις ὅμοια. ταυτὶ γάρ μοι δοκεῖ κυριώτατα εἶναι καὶ ὅσπερ κεφάλαια τῶν ἄλλων. Quas partes omnes fere inter virtutes Dionysianas Theophrasto similes repperimus (supra p. 78). Cum autem compositio in vetere arte rhetorica non totius elocutionis, sed ornatus (κατασκευῆς) pars fuerit (supra p. 19sq.), similitudo Dionysii cum Theophrasti ornatu satis perspicitur, quae virtus et ipsa quoque in duo capita, ἡδὴ et μεγαλοπρεπές¹⁾, divisa est. Sed Theophrastus unam eam esse docuit, Dionysius non solum duas partes non coniunctas fecit, sed

1) μεγαλοπρεπές = καλόν Dionysianum, ut monuit Kroll: Rh. Mus. 62, 93. In hac parte etiam πρόπον, quod in Theophrasti virtutibus multum valebat, late exponitur c. 10—20.

eas etiam in multas dissecuit particulas.¹⁾ Eresium ipsum non esse fontem libri de compositione verborum maxime ex rhythmorum ratione intellegitur, quae iambos commendet et omittat paeonas.²⁾ Itaque Dionysius in ea parte operis, quae ad veram institutionem instructa est, partitionem compositionis Theophrasti *κατασκευῆς* divisioni non dissimilem, in rhythmis eligendis tamen alienam adhibuit.³⁾ Accedit altera pars, qua nitor, ut librum in criticos referam. Praecepta enim componendi postquam Dionysius absolvit (c. 20 p. 144R) promisitque se ea, quae deessent, in cotidianis exercitationibus esse supplementum⁴⁾, transit ad genera compositionis explicanda. Quare cum antea praeceperit, qua ratione verba essent componenda, iam describit, qualis fuerit probatorum auctorum compositio. Ne longus sim, ea quoque de re ad Krollium te dimitto, qui differentiam inter illas libri de compositione partes recte observavit.⁵⁾

Primum igitur Dionysius unumquodque genus, quale sit, describit deinde auctores enumerat, qui in eo floruerint, tum longa exhibet exempla eaque accurate persequitur. Haec igitur ratio est librorum criticorum. Praecipere sane etiam hac in parte in animo habet, sed ex nova imitationis ratione, quam ad veterem artis institutionem recentem accessisse scimus.

Tria enarrat genera compositionis, quibuscum statim comparabo genera *λέξεως*: grandi generi respondet *ἀόστηρά* et medio *γλαφυρά σύνθεσις*, *ἰσχνὸς χαρακτήρ* non habet suum compositionis genus.⁶⁾ *Συν-*

1) Ipse tamen facere nequit, quin ambo ad unam instituendi rationem referat c. 13 p. 71R: *ἐξ ἀπάντων δὴ φημι τούτων ἐπιτηδεύεσθαι δεῖν τὸ καλὸν ἐν ἀρμοσίᾳ λέξεως, ἐξ ὧν περὶ καὶ τὸ ἡδύ.* Theophrastus simpliciter opponit *καλὰ ὀνόματα*, quae ornatam reddant orationem, humilibus verbis Dionys. de comp. verb. c. 16 p. 101R.

2) Kroll: Rh. Mus. 62, 97, cuius sententiam de Theophrasto, quem trium generum inventorem putat, non probo, de Dionysii libro autem multa vere mihi videtur disputasse.

3) Grave illud fragmentum Theophrasteum, quod in hac parte invenitur, inculcatum inter aliena esse apparet. Dionys. c. 16 p. 101R, Kroll: Rh. Mus. 62, 99sq.

4) Locus hic aptus videtur esse ad Dionysii eiusque aetatis rationem exercitationum cognoscendam. In quibus imitationem regnasse denuo cognoscitur, nam: *πολλῶν καὶ ἀγαθῶν ποιητῶν τε καὶ συγγραφέων καὶ ῥητόρων μαρτυρίοις χρῆσθαι.*

5) Rh. Mus. 62, 92: „Entweder kann man die Einteilung in *ἡδεῖα* und *καλὴ σύνθεσις* zu Grunde legen oder die nach den drei *χαρακτῆρες*, beides nebeneinandergestellt hebt sich auf“. Illud verbum 'oder' reiciemus, quia genera ad *instituendam* compositionem natura scimus non apta esse, sed laetor his verbis: „beides nebeneinandergestellt hebt sich auf“. In Dionysio hoc concedimus: Theophrasto, philosopho non parvi ingenii, tam inconcinnam et contrariam *λέξεως* partitionem aequo animo tribuimus?

6) Cic. Or. 77.

θέσεως tertium genus initio *εὐκρατον* appellatur (c. 21 p. 146R), postea autem ad exemplum Peripateticae *μεσότητος* inventum videtur esse. Dionysius enim cum in omni disputatione de generibus, tum in medio genere invitus prodit rem sibi satis incertam esse neque universam generum compositionis rationem ab omni numero esse absolutam. Ea autem est distinctionis vel obscuritas vel negligentia, ut mihi quidem non sit dubium, quin ipse Dionysius ad exemplum dicendi generum compositioni, alteri *λέξεως* parti, propria sua genera dederit. Ne de nominibus quidem apud eum constat c. 21 p. 146: *αἷς* (scilicet *συνθέσεως διαφοραῖς*) ὁ βουλόμενος ὀνόματα θήσεται τὰ οἰκεία, ἐπειδὴν τοὺς τε χαρακτῆρας αὐτῶν καὶ τὰς διαφορὰς ἀκούσῃ. ἐγὼ μέντοι κυρίοις ὀνόμασιν οὐκ ἔχων αὐτὰς προσαγορεύσαι ὡς ἀκατονομάστους μεταφορικοῖς ὀνόμασι καλῶ κτλ. et c. 24 p. 186R: ἡ δὲ τρίτη καὶ μέση τῶν εἰρημένων δυεῖν ἁρμονιῶν, ἣν εὐκρατον καλῶ σπᾶνει κυρίον τε καὶ κρείττονος ὀνόματος κτλ. Pone, quaeso, ut quidam volunt, a Theophrasto haec genera fuisse appellata et explicata. Potuitne Dionysius tam incerta verba facere, si Theophrastus in libro *περὶ λέξεως* iam isdem nominibus generum usus esset. Si autem alia adhibuisset, cur Dionysius nova, ne sibi quidem satis probata effingeret?

Ad duo priora genera, *αὐστηρόν* et *γλαφυρόν*, describenda facilius uti potuit exemplo generum dicendi. Itaque de iis uberius est disputatio, medium autem genus, cui Dionysius palmam dat, ut quod utriusque generis virtutes comprehendat, ex Peripateticorum 'medio', quod verum et optimum est inter extremas partes per se fugiendas, ortum esse nemo non videt. Insuper rhetor eos advocat auctores (c. 24 p. 186R). Haec autem *μεσότης* nequaquam erat genus quoddam dicendi, neque habet Dionysius, quomodo illum *χαρακτῆρα* describat: *σχῆμα μὲν ἴδιον οὐδὲν ἔχει¹⁾, κενέρασται δὲ πως²⁾ ἐξ ἐκείνων μετρίως³⁾ καὶ ἔστιν ἐκλογὴ τις τῶν ἐν ἐκατέρῳ κρατίστων.*

1) Cf. c. 24 p. 186R: οἱ τε χρησάμενοι αὐτῇ οὐ τὰ αὐτὰ πάντες οὐδ' ὁμοίως ἐπετήδευσαν, ἀλλ' οἱ μὲν ταῦτα μᾶλλον, οἱ δ' ἐκείνα, ἐπέτεινάν τε καὶ ἀνήσαν ἄλλως ἄλλοι τὰ αὐτά. Quae cum ita sint, non mirum est exempla medii generis nulla tractari p. 188: παραδείγματα γὰρ τούτων οὐκ οἶμαι δεῖν φέρειν, φανερῶν πάντων ὄντων καὶ οὐδὲν δεομένων λόγον.

2) ὡς EF, ita editio U—R. Sed malo cum PMV, quam codicum stirpem nonnunquam paulo minoris nova editio mihi aestimasse videtur, legere *πως*, quo vocabulo incerta et dubia medii generis ratio ab ipso Dionysio significatur. Respondet *ἐκλογὴ τις*.

3) Hoc loco duas sententias, quasi eiusdem rationis essent, composuit. Revera altera impugnat alteri. Nam genera extrema aut miscentur, ut novum genus medium oriatur, aut ex utroque optima quaeque eliguntur (cf. c. 21 p. 146R). Addidit autem vocabulum *μετρίως*, ut deinceps peripateticam *μεσότητα* cum hoc medio genere coniungere posset.

Sed de Dionysii generibus compositionis satis dictum est. Probat enim ipsa libelli dispositione *χαρακτήρας* et omnem partem, in qua collocati sunt, ad *μίμησιν* et ad rationem librorum criticorum pertinere. Haec autem ratio a Theophrasto aliena erat. Quae cum ita sint, summa doctrinae, quam Dionysius in libro de compositione verborum sequitur, ne ad Theophrastum referatur, cavendum est. Neque casu factum puto esse, ut unicum fragmentum Theophrasti, quod in libro *περὶ συνθέσεως* cum nomine auctoris reperitur, sine ullo dubio ex Theophrasteo capite *περὶ ἐκλογῆς ὀνομάτων* depromptum sit (c. 16 p. 101R).

Non multo post librum de compositione Dionysius scripsit de Demosthenis facultate dicendi.¹⁾ Atque mihi quidem de Dionysii verbis (Demosth. c. 2 p. 956R) cogitanti: *τίς δὲ ἦν ἡ προαλοεσις αὐτοῦ* (scil. *Ἀυσίου*) *καὶ τίς ἡ δύναμις, ἐν τῇ πρὸ ταύτης δεδήλωται γραφῇ καὶ οὐδὲν δεῖ νῦν πάλιν ὑπὲρ τῶν αὐτῶν λέγειν* — dubium non est, quin librum, quem tenemus, eum putare debeamus, quem se de Demosthene scripturum esse Dionysius promisit de vet. orat. cens. c. 4 p. 451R. Illud prooemium scriptum est tribus prioribus iudiciis absolutis, cum prius volumen ad editionem pararetur, recentiores autem tres oratores nondum tractati erant.²⁾ Postea statim ad Demosthenem transgressus est, Hyperiden et Aeschinen proprio iudicio explicatos esse non credo, quamvis id simulent verba Dionysii, quae ineunte libello de Dinarcho leguntur.³⁾ Quin etiam Demosthenis iudicium non ad finem perductum est. Deest enim *πραγματικὸς τόπος* omnis, quem in prioribus iudiciis non

1) Ita ego quoque de temporibus iudico, etsi plurimi librum de compositione multo prius scriptum putant, etiam ante iudicia de Lysia, Isocrate, Isaeo. Qua de re nunc dicit Nassal: *Ästh.-rhet. Beziehungen zwischen Dionys. H. und Cicero* p. 8.

2) Vide extrema verba prooemii de vet. orat. cens. Unum autem esse corpus primae *συντάξεως* ab illo prooemio usque ad finem iudicii de Isaeo in editionibus falso distractum, iudicia de Aeschine et Hyperide nunquam a Dionysio scripta esse exposuit Wilamowitzius in satura critica *Hermes* vol. 34, 625sq. Idem de Theophrasto: „Man erkennt leicht, daß er sich die Schrift des Theophrast *περὶ λέξεως* vornahm, deren weitschauende stilistische Urteile allgemeiner Art es bewirkt haben, daß Dionys so viele Proben, auch von Stilmustern, die er im ersten Buche herangezogen hatte, vorlegt und bespricht“. Nos vero demonstrare studemus Theophrasti auctoritatem multo magis valuisse in prioribus tribus iudiciis, Dionysium autem in iudicio de Demosthene Lysiam et Isocratem denuo in censum vocavisse, quia mutata iudicandi ratione Attici cum uno Demosthene comparandi erant.

3) C. 1 p. 629R: *Περὶ Δεινάρχου τοῦ ῥήτορος οὐδὲν εἰρηκῶς ἐν τοῖς περὶ τῶν ἀρχαίων γραφεῖσιν διὰ τὸ μῆτε εὐρετὴν ἰδίον γερονεῖναι χαρακτήρος τὸν ἄνδρα, ὥσπερ τὸν Ἀυσίαν καὶ τὸν Ἰσοκράτην καὶ τὸν Ἰσαῖον, μῆτε τῶν εὐρημένων ἐτέροις τελειωτῆν, ὥσπερ τὸν Δημοσθένη καὶ τὸν Διοχίτην καὶ τὸν Περσίδην ἡμεῖς κρίνομεν.*

neglexit. Supplementum iudicii, quod eam partem complectatur, extremis verbis de Demosth. c. 58 p. 1129R in posterum tempus promittit.

Sed utut est de ordine librorum — de hac re nunc non quaerimus — illud apparet artis rationem, de qua nobis quaestio est, non eandem subesse iudicio de Demosthenis facultate dicendi, quam invenimus (c. VI) in iudiciis de Lysia, de Isocrate, de Isaeo.

Consilium operis de veteribus oratoribus incepti omnem Atticorum orbem complexum est ita, ut secundum temporum ordinem optimus quisque eligeretur et illustraretur c. 4 p. 451R: *πολλῶν πάνυ ὄντων καὶ ἀγαθῶν τὸ μὲν ὑπὲρ ἀπάντων γράφειν μακροῦ λόγου δεόμενον ὄρων ἐάσω, τοὺς δὲ χαριεστάτους ἐξ αὐτῶν προχειρισόμενος κατὰ τὰς ἡλικίας ἐρωῶ περὶ ἐκάστου.* Ad imitationem autem dicendi studiosis iudicia accommodavit. Itaque ea subest imitandi ratio¹⁾, quae ex multis probatis auctoribus proprias uniuscuiusque laudes decerpere iubet imitantes, qua in ratione omnes oratores Attici in una bonorum factione numerabantur, cum altera esset factio novorum et Asianorum. Aliud certamen est in libro de Demosthene. Demosthenes enim ea disputatione minus Asianis opponitur quam reliquis Atticis oratoribus, quare ea est quaestio, quis inter Atticos principatum obtineat. Etsi Dionysius ipse se refellere non vult, tamen ratio nos cogit comparatione cum Demosthene facta tria iudicia primae *συντάξεως* evertere. An quemquam dicendi studiosum ad Isocratem vocemus, ut imitetur, cum libro de Demosthene probatum sit omnes eius laudes apud Demosthenem reperiri ita tamen, ut *ἐμαρτήματα* evitentur?

Neque ad Lysian confugiendum est, quoniam Demosthenis opera satis multa et praeclara eiusdem generis exempla offerunt. Quid omnino Isaeus, qui Demostheni viam ostendit, ut magister praeclariori discipulo (De Isaeo c. 20 p. 628R)?

Sequitur, ut imitationis ratio, qua nititur liber de Demosthene, unum optimum auctorem commendet, quem prae ceteris adulescentes sequantur. Nonne consilium, quod initio cepit, Dionysius ita missum fecit, ut omnem orbem Atticorum in unum cogeret?²⁾ Nonne certamen ita mutatum est, ut unus Demosthenes alteram partem teneret, alteram

1) Quam primam nos appellavimus in capite de generibus dicendi supra p. 89.

2) Qui ita de Demosthene disputavit, eum postea Aeschinen et Hyperiden imitationi commendavisse non credo. In Dinarcho is finis, qui in prioribus iudiciis summus erat, imitationem dico, grammaticae disputationi, quis esset Dinarchus, quae eius scripta, locum cessit.

reliqui Attici, Asianorum autem exercitus iam pulsus esset in sua βάραιθρα τῆς Ἀσίας¹⁾ (c. 1 p. 447R)?

Lysiam probatum esse auctorem Dionysius per se putat constare neque id agit, ut eius praestantiam denuo argumentis probet, sed ut rationem, qua utitur, explicet et imitationem doceat. Itaque Lysias omnis ex sua facultate et suis operibus illustratur eique forma quaedam dicendi propria conceditur: *Λυσιακὸς χαρακτήρ*. Sed eum esse eundem, quem technici vocant *ἰσχρόν*, in quo complures fuerunt praeter Lysiam, in hoc libro non exponitur. Eadem ratione Dionysius de Isocrate et Isaeo ex propria utriusque dicendi forma iudicat. Ne in epilogo quidem prioris *συντάξεως* (de Isaeo c. 19sq.), ubi nomina eorum, quos neglexit, breviter percenset, eos in ordinem trium generum disponit, sed et afferuntur Isocratis similes et *οἱ τοὺς ἀκριβεῖς προαιρούμενοι λόγους*, quorum ἀρχέτυπος Lysias fuit.

Hanc rationem, qua unumquemque oratorem per se ipsum explicavit, in libro de Demosthene sprevit Dionysius: Demosthenem laudare studet comparatis omnibus, qui inter veteres Atticos nomen habuerunt. Ita enim de indole libri ipse nos docet c. 33 p. 1058R: *Ἡ πρόθεσις ἦν μοι καὶ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ λόγου κρατίστη λέξει καὶ πρὸς ἅπασαν ἀνθρώπου φύσιν ἠρμοσμένη μετριώτατα Δημοσθένη κεχρημένον ἐπιδείξαι, καὶ τοῦτό γε συνάγειν ἐπειρώμην οὐκ ἐξ αὐτῆς ἐκείνης μόνης τὰς πίστεις διδούς (ἦδειν γὰρ ὅτι οὐδὲν αὐταρκές ἐστιν ἐφ' ἑαυτοῦ θεωρούμενον, οἷόν ἐστι, ὀφθῆναι * καὶ καθαρῶς), ἀλλ' ἀντιπαρατιθεῖς αὐτῇ τὰς τῶν ἄλλων ῥητόρων τε καὶ φιλοσόφων λέξεις τὰς κρατίστα δοκούσας ἔχειν καὶ τῇ δι' ἀλλήλων βασάνῳ φανεράν ποιῶν τὴν ἀμείνω. Ἴν' οὖν τὴν φυσικὴν ὁδὸν ὁ λόγος μοι λάβῃ, τοὺς χαρακτηριστῆρας τῶν διαλέκτων τοὺς ἀξιολογωτάτους κατηριθμισάμην καὶ τοὺς πρωτεύσαντας ἐν αὐτοῖς ἄνδρας ἐπῆλθον, ἔπειτα δειξάς ἀτελεῖς ἅπαντας ἐκείνους καὶ καθ' ὃ μάλιστα ἀστοχεῖν ἕκαστον ὑπελάμβανον τοῦ τέλους, ἐκλογισάμενος διὰ βραχέων, ἤλθον ἐπὶ τὴν Δημοσθένη. Genera igitur Demosthenis causa enumerantur cf. p. 974R: οὗ δὴ χάριν τοὺς τε χαρακτηριστῆρας τῆς λέξεως, οὓς ἠγούμην εἶναι κρατίστους,*

1) Ex Ciceronis oratore intellegitur quaestionem de Demosthenis principatu ad Atticisimam doctrinam plurimum valuisse. Apud illum adhuc sub iudice lis erat, apud Dionysium insignis prae ceteris dicendi ratio Demosthenis iam recepta erat inter Atticisimi leges. Ciceronis adversarii, qui se solos putant veros Atticos, Lysian colunt et Demosthenem parvi aestimant. Dionysius, qui prooemio *περὶ τῶν ἀρχαίων ῥητόρων* acerrimo Atticisimi studio se flagrare ostendit, Demostheni palmam sine dubitatione dedit. Ita fere recentiores Graeci Attici, Romae autem severius genus, quod ad ἀρχαιοτέρους redire voluit, non extinctum est, ne Ciceronis quidem exemplo aut praeceptis.

καὶ τοὺς δυναστεύσαντας ἐν αὐτοῖς κατηγορησάμεν. Ut Ciceronis Oratori quaestio proposita est, quis optimus sit orator, eaque trium generum auxilio solvitur, ita Demosthenem optimum Atticorum Dionysius demonstrat, cum in tria genera reliquos disponderet et ita dispositos ad comparationem vocaret.

Iam Theophrasti si meminimus, hoc non dubium est, quin et imitationis ratio et unius oratoris prae ceteris praestantia a philosophi nostri aetate et studiis rhetoricis abhorreat. Neque solum ipsa artis forma in recentiorum rhetorum certaminibus posita, sed etiam haec tanta Demosthenis aestimatio ab illo aliena est. At dixerit quispiam etiam novis studiis veterem doctrinam usui esse, quare singula quidem iudicia Dionysio danda, tria genera reddenda esse Theophrasto inventori. Cui Dionysius, modo bene audiamus, ipse contradicit, cum genera confiteatur non debere coniungi cum virtutibus dicendi; atqui virtutes Theophrasti esse satis constat. Quod ut intellegamus, adeundum est caput 33 libri de Demosthene, quo loco accurata sane interpretatione nobis opus est, quoniam lacunis verborum contextus est depravatus.

Dionysius postquam tria genera tractavit atque usus Demosthenici rationem reddidit, pauca se additurum esse promittit, priusquam ad σύνθεσιν, alteram partem τῆς λεκτικῆς θεωρίας, transeat: Ὀλίγα τούτοις ἐτι προσθεῖς περὶ τῆς λέξεως, ἐπὶ τὸ καταλειπόμενον τῆς *** θεωρίας μέρος μεταβήσομαι, ταῦτα δὲ ἔστιν, ἃ τοῖς τρισὶ πλάσμασιν ὁμοίως παρέπεται καὶ ἔστι παντὸς λόγον Δημοσθενικοῦ μηνύματα χαρακτηριστικὰ καὶ ἀνυφαίρετα (c. 33 p. 1060R). Si capitum seriem reputas, τὸ καταλειπόμενον μέρος esse σύνθεσιν, quae inde a capite 35 incipit, apparet. Sequitur, ut illud ταῦτα δὲ ἔστι κτλ. referendum sit ad ὀλίγα, non ad καταλειπόμενον μέρος, quare haud scio an editori rectius ante ταῦτα graviore distinctionis signo utendum fuerit. At quae est illa pars quam post tria genera adiungendam sibi putat esse? Demosthenis facultas dicendi iam ad generum canonem ita illustrata est, ut comparatio fieret cum reliquis, quibus praestaret Atticis oratoribus.

Restat igitur, ut ratio dicendi, qua usus sit Demosthenes, ex se ipsa demonstretur eiusque laudes propriae, quales fuerint in omni oratione et omni parte orationis, missa generum partitione demonstrantur. Haec sunt: ἃ τοῖς τρισὶ πλάσμασιν ὁμοίως παρέπεται. Scimus eam doctrinam λέξεως, quae simplicem instituendae artis rationem conservet, virtutibus Theophrasteis contineri, et revera Dionysius alio loco, ubi eadem fere verba repetit, pro dubia voce ἃ certum nomen reponit p. 1062R: τὰς κοινῇ παρακολουθούσας πᾶσι τοῖς πλάσμασιν ἀρετάς.

Consilium Dionysii comparato Tullii Oratore illustratur, qui liber propter rationis similitudinem ad interpretationem iudicii de Demosthene bene adhibetur.¹⁾ Cicero quoque optimum, quem quaerit, oratorem primum ex tripartita trium generum facultate explicat. Sua cuiusque generis ratio describitur, deinde definitur: „Is est enim eloquens, qui et humilia subtiliter et alta graviter et mediocria temperate potest dicere.“ Haec igitur pars Oratoris conferenda est cum prima parte libri de Demosthene, quae est de tribus generibus²⁾ (c. 1—33). Ea autem Tullius non contentus postquam in rebus et instrumentis oratoris paulum moratus est, ad λέξιν redit, ut ea quae dispersa sunt in disputatione, in unam optimi oratoris effigiem colligat, vel ut Graece dicam, ἀ τοῖς τρισὶ πλάσμασιν ὁμοίως παρέπεται. Haec est ratio capitum 39 et 40 Oratoris (§ 134sq.). Quod vero virtutes non nominantur, specie magis quam re diversum est. Ciceroni quaestio, de qua certatur, unice curae est, ea autem de ornatu, quarta Theophrasti virtute, agitur. Itaque ad summam optimi oratoris adhibet solum ornatum. Theophrasti tamen doctrinam subesse ex subdivisione ornatus perspicitur, cum eadem tria capita inveniamus, quae apud Theophrastum partes erant μεγαλοπρεπειας, ἐκλογὴν scilicet, ἁρμονίαν, σχήματα. Amplissimum sane spatium hoc loco figuris Cicero dedit, sed causam brevitatis in reliquis cognoscimus, quoniam electionem verborum absolvit in generibus describendis³⁾, de compositione postea plura est dicturus (Or. 140 sq.). Nihilominus quartae virtutis partitionem ea pars Oratoris exhibet, quin etiam ipsum virtutum nomen adest.⁴⁾

Consilium igitur huius Tulliani capit⁵⁾ consentit cum ea parte libri de Demosthene, de qua disputamus, nisi quod Cicero etiam rerum rationem habet, Dionysius πραγματικὸν τόπον omittit, Cicero elocutionis ornatum solum tractat, omnes virtutes Dionysius. Tamen is promissum

1) De propinquitate Dionysii cum Cicerone nunc accurate disputat Nassal: Aesthet-Rhetor. Beziehungen zwischen Dionys. v. Hal. und Cicero. Diss. Tübingen 1910.

2) Aliqua est differentia, quia medium genus Dionysii non solum floridum complectitur, ut apud Tullium, sed etiam μεσότητα Peripateticam, quae temperat duo reliqua genera. Cicero autem supra tria genera novum genus optimum collocat.

3) Quorum descriptio ad cognoscendam optimi oratoris formam sufficere confitetur „Sed iam forma ipsa restat et χαραινῆρς ille, qui dicitur, qui qualis esse debeat ex ipsis, quae supra dicta sunt, intellegi potest“ (Or. 134).

4) Etiam si liberior sit usus, quam apud Theophrastum. Nam brevitatis (βραχυλογία hoc loco intellegenda est, non συντομία) ἐνάργεια etc. ut contextus docet, a Cicerone inter σχήματα numerantur.

5) Quod etiam ad Tulliani Oratoris ordinem, de quo certatur, intellegendum nonnihil valet.

non facit; neque enim ea exponit, ἀ τοῖς τρισὶ πλάσμασιν ὁμοίως παρέπεται, quia non potuit rhetor Halicarnasensis, quamvis bene sciat diversa confundere, generum et virtutum rationem alteram praeter alteram in unum disputationis corpus coniungere, nisi humano capiti cervicem equinam addere ausus esset. Etiam Cicero confiteri debet in generum descriptionem iam ea dispersa esse, quae iterum in unam formam contrahere voluit (Or. 134). Sed quia parvo suo libello omnem campum artis peragrat, minus offendimur. Contra Dionysius unius λέξεως singula praecepta tractat. Si hic consilium, quod se concepisse fatetur, peregisset, de Demosthene post generum descriptionem idem iudicium scribere debuit, quale scripsit de Lysia, de Isocrate, de Isaeco, usus doctrina virtutum. Tum autem duo libri facti essent, quorum alter alterum reddidisset supervacuum. Hoc Dionysium non fugit, itaque illud iudicium, quod secundum priorem rationem etiam de Demosthene ferre in animo habebat, omnino non conscripsit, neque ulla pars libri de Demosthene cum tribus prioribus iudiciis conferri potest, nisi noster locus capitis 34, si ad ea attendis, quae exponere voluit, non ad ea, quae confundendis disciplinis revera protulit.

Nam Dionysius cum praeter genera ἀρετᾶς sincera ratione afferre se non posse perspexerit, virtutes, quas κοινῇ πᾶσι τοῖς πλάσμασι παρακολουθούσας esse non ignorat, contra naturam peccans in tres ordines per tria genera distribuit. Digna est eiusmodi partitio, in quam acriter invehatur, neque bonae se conscientiae esse Dionysius prodit, cum suae rationi defensionem adiungat, quae sic incipit: Εἰ δέ τις ἀξιώσει συκοφαντεῖν τὴν διαίρεσιν, ἐπειδὴ τὰς κοινῇ παρακολουθούσας πᾶσι τοῖς πλάσμασιν ἀρετᾶς τρίχα διανείμασα τὸ ἴδιον ἐκάστῃς ἀποδίδωσιν κτλ. Qui Dionysii rationem disserendi non ignorat, certum testimonium audit, et quae fuerit usitata ratio virtutum et quantum virtutes distent a trium generum distributione.

Ita igitur virtutes tractat, ut sit ἀνακεφαλαίωσις partim generum, partim ἀρετῶν. Nam singula omnino desunt in virtutibus. Primum ex tribus generibus affero exemplum: Δοκεῖ δὴ μοι τῶν μὲν ὑψηλῇ καὶ περιττῇ καὶ ἐξηλλαγμένῃ λέξει κεχρημένων κατὰ τὸ σαφέστερον καὶ κοινότερον τῇ ἐρμηλείᾳ κεχρησθῆναι προὔχειν ὁ Δημοσθένης. Reperis virtutem σαφηνείας, collocatam in grandi generi, quia in eiusmodi elocutione difficiliter observatur. Demosthenes autem ea ceteris grandibus oratoribus praestitit. Eadem ratione πρόπον in medio genere ponitur, non quo σαφές et πρόπον non per omnes Demosthenis orationes fusum sit, sed quia Dionysius ita rem apertius quam servata virtutum ratione disponere sibi videbatur: Ὅτι καθ' ὃ μάλιστα χωρὶον ἐκάστη τῶν ἀρετῶν

ὄψιν τε ἡδίστην ἔχει καὶ χρῆσιν ὠφελιμοτάτην, κατὰ τοῦτο τάττειν ἀδ-
τὴν ἀξιῶ (c. 34 p. 1062R) πεφυκότα μὲν καὶ τοῖς ἄλλοις παρακολουθεῖν
πλάσμασι, κρατίστην δὲ ὄψιν ἔχοντα καὶ ἐκπρεπεστάτην ἐν τούτοις τοῖς
χωροῖς (c. 34 p. 1061R), et de dispositione: ἴν' εὐσύνοπτος μᾶλλον γέ-
νηται μοι ὁ λόγος (c. 34 p. 1060R). Alteri rationi obtrectandum erat
aut virtutibus aut generibus, si omnino in eadem disputatione ambo
componerentur. Dionysius cum genera, quibus ei opus erat, ut optimum
demonstraret Demosthenem, adhibere pergeret, virtutes autem iis sub-
iceret, perspicuitati certe disputationis et libelli sui ordini prospexit, sed
artem confudit et virtutes minime distrahendas in genera distraxit.¹⁾
Ne hac quidem ratione cognoscendae Demosthenis facultati dicendi
magnopere subvenit. An est quisquam, qui perlectis capitibus 1—32 ex
capite 34 nova se περὶ λέξεως Δημοσθένους comperisse fateatur? Sed
quo minus Dionysio contigit, ut id quod voluit, assequeretur, eo apertius
nos discimus, quae inter genera et virtutes intercedat discordia. Is
qui infestas factiones temptavit conciliare, nihil profecit sed dissecuit
ἀρετῶν vivum et validum corpus in membra mortua, qualia in generum
tres partes dispergi possent.

Intellegere equidem non possum, qua ratione adductus Mayerus ea,
quae Dionysius de coniunctione ἀρετῶν cum generibus quasi ineptire
se confitetur et ita defendit contra sycophantas, ut ipsius εὐρημα esse
satis appareat²⁾, ad Theophrastum sit ausus referre. Dionysio certe hoc
crimen non tribuendum est, quippe qui non simulet se nota et trita aut
auctoritate magni nominis praedita proferre.³⁾ Quoniam nos quoque
λέξεως ἀρετᾶς cum virtutibus narrationis comparavimus (c. IV), nostra
interest videre, qua ratione iis abutatur Dionysius ad falsam suam distri-
butionem virtutum dicendi defendendam. Contendit enim nihil aliud se
facere quam eos τεχνολογῶντες, qui in narratione de perspicuitate brevi-
tate, probabilitate praecipiant, quamquam κοινῇ παρακολουθοῦσιν πᾶσι
τοῖς μέρεσιν, ut similibus verbis atque ille in virtutibus utar. Nos ex
historia virtutum διηγήσεως scimus eas magis ad πραγματικὸν τόπον

1) Non quattuor Theophrasti virtutes, sed varias illas, quas ex iudiciis de
Lysia, de Isocrate cognovimus (c. VI), etiam in hac parte libri de Demosthene
invenimus.

2) Si Theophrasti rationem secutus esset, quidni omnes adversarios eo tam
praeclaro auctore refutasset?

3) Mayerus extremis p. 19 verbis confitetur Dionysium utramque elocutionis
instituentiae rationem male confundere („ideas et χαρακτήρας male confundens“).
Tamen partitionem, qua nititur Dionysiana ista confusio, Theophrasto tribuit et
suis somniis indulget, ut imaginem rationis Theophrasteae excogitet p. 18sq.
adnot. 15.

pertinere et vera indole narrationi proprias esse. Sane confusio deinde facta est. Sed infeliciter accidit Dionysio, quod suam confusionem defendere et probare studet confusione paulo vetustiore illa quidem, at non minus falsa. Utraque ex nefasto matrimonio orta est quasi Minotaurus rhetoricus, sed hoc, quod a Dionysio iunctum est, inhonestius etiam est, quam illud, quod alii ante eum iunxerunt.

Quae cum ita sint in libello de Demosthene, cumque virtutum ordinem ipse Dionysius confiteatur se mutavisse et in novam iudicandi oratoris rationem per vim inculcavisse, iam constat, quam caute singula fragmenta Theophrasti ex eo libro excerptenda sint. Nemo enim nescit eadem verba varie intellegi in diverso sententiarum contextu posita. Quoniam igitur vidimus apud Theophrastum sine dubio virtutes esse tractatas, eas a Dionysio esse dissectas et divisas et in alium contextum illigatas, indolem porro iudicii de Demosthene lati et imitationis doctrinam, qua nititur, recentiorem Aristotelis discipulo esse, unumquodque fragmentum, quod a Theophrasto petatum esse Dionysius dicit, non solum ita interpretabimur, ut Dionysii ratio offert, sed verba ipsa per se perpendebimus, quid sibi velint.

Unum autem in toto libro Theophrasti fragmentum invenitur, sed gravissimum hoc esse inde cognoscitur, quod eo solo usi sunt, ut probarent tria genera a Theophrasto esse exposita. Dionysius enim postquam duo genera, *ὕψηλόν* et *λιτόν* (*ἰσχνόν*), tractavit, hoc modo pergit (p. 958R c. 3): *Τρίτη λέξεως <ιδέα> ἦν ἡ μικτή τε καὶ σύνθετος ἐκ τούτων τῶν δυεῖν¹⁾, ἦν ὁ μὲν πρῶτος ἀρμοσάμενος καὶ καταστήσας εἰς τὸν νῦν ὑπάρχοντα κόσμον εἰ τε Θερασμάχος ὁ Καλλιχρόνιος ἦν, ὡς οἰεῖται Θεόφραστος, εἴτε ἄλλος τις²⁾, οὐκ ἔχω λέγειν* (Frgm. IV Sch. p. 6M). Primus Westermann (Gesch. d. Bereds. I p. 170 et adnot. 8) etsi non sine dubitatione ex hoc loco Theophrasto tribuit tria genera, multo magis Dionysianis verbis confisus est Rabe et plurimi, de quibus in capite primo diximus, eum secuti sunt. Si Dionysii usum verborum Theophrasteorum fidelem putas et una cum illis recipis, haec sententia vera videtur esse. Sin autem Halicarnasensis rhetoris rationem nobiscum persecutus es et vim, quam vetustiori doctrinae iniecit, cognovisti, ipsa Theophrasti verba sine confinio Dionysiano per se reputabis. Quod ne denuo accurate incipiamus neve *γλαῦκας Ἀθήναζε* feramus, nobis permittit Americanus vir doctissimus Hendrickson, qui acri, quo solet, iudicio usus demonstravit nihil ex ipsis verbis, quae Theophrastea esse constaret, concludi

1) *δυοῖν* nescio cur Mayerus scripserit.

2) Non interpunxit Mayerus.

posse nisi Thrasymachum ab eo auctorem *μικτῆς λέξεως* et *μεσότητος* cuiusdam esse laudatum.¹⁾ Hanc autem *μεσότητα* ab Aristotele et ab ethicis Peripateticorum studiis profectus ad virtutum doctrinam certis argumentis defert.

Modo coniunctionem inter genera et virtutes falso factam rursus dissolvamus, facile videbimus, qua ratione Dionysius Theophrastea in suum usum converterit. Medium Theophrasti intercedebat inter *ιδιωτικὸν λόγον* et oratoriam dictionem *κατασκευῆ* ornatam, ne ornamentis fidem amitteret oratio neve vim simplicitate. Explicatur illud medium in rhythmico fragmento a Demetrio servato. Ut Aristoteles, ita discipulus paeona commendat Demetr. 41: *παραλαβεῖν μέντοι τὸν παῖωνα εἰς τοὺς λόγους, ἐπειδὴ μικτὸς τίς ἐστὶ καὶ ἀσφαλέστερος, τὸ μεγαλοπρεπὲς μὲν ἐκ τῆς μακρᾶς λαμβάνων, τὸ λογικὸν δὲ ἐκ τῶν βραχειῶν.*²⁾ Et in libro de compositione verborum et in iudicio de Demosthene Dionysius hanc Peripateticam inter *virtutes μεσότητα* medio *generi* inculcavit. Interdum de medio inter genera dicit, velut c. 5 p. 965R: *ἡ δὲ δὴ Πλατωνικὴ διάλεκτος βούλεται μὲν εἶναι καὶ αὐτὴ μίγμα ἑκατέρων τῶν χαρακτῆρων, τοῦ τε ὑψηλοῦ καὶ ἰσχυροῦ*, interdum etiam de medio inter virtutes, ut c. 3 p. 959, postquam Isocratem et Platona medii generis exempla attulit: *τούτων γὰρ ἀμήχανον εὑρεῖν τῶν ἀνδρῶν ἑτέρουσ τινὰς ἔξω Δημοσθένους ἢ τὰναγκαῖα καὶ χρήσιμα κρεῖττον ἀσκήσαντας (τὸ λογικὸν in fragmento Theophrasti supra laudato) ἢ τὴν καλλιλογίαν καὶ τὰς ἐπιθέτους κατασκευὰς βέλτιον ἀποδειξαμένους (τὸ μεγαλοπρεπὲς in fragmento Theophr.)*. Ex hac tam ancipiti ratione fit, ut Demosthenes in eodem genere cum Platone et cum Isocrate numeretur. Quamquam ne eius quidem coniunctio cum medio genere satis dilucida est et firma. Partim in ipso genere collocatur atque hoc totius libri argumentum est, partim tamen supra omnia tria genera tollitur et medium non minus superat, quam cetera duo, similiter ut in Oratore Tulliano. Hoc quoque Hendricksonius recte animadvertit floridam medii generis formam, qualem, ut unum afferam, Cicero describit in Oratore, sub nova facie non plane latere (p. 143 loc. cit.).

Accedit denique, quod diversa testimonia, quibus quid Theophrastus de eodem oratore iudicaverit, nobis traditur, si genera ei tribuimus, nullo modo in certam rationem componi possunt, ad virtutes autem, quales altero capite cognovimus, omnia quadrant.

1) A. J. Ph. XXV p. 126sq.: „Theophrastus recognized Thrasymachus as the author of a *μικτῆ λέξις* or a *μεσότης*, and before proceeding to other inference it must be our task to ascertain the meaning of this one piece of evidence.“

2) Plura Hendrickson p. 137.

Totum genus *ἰσχνόν* nititur Lysiae exemplo, qui *τελειωτής* est et quasi *ἀρχέντιπος τῶν παραπλησίων* (de Isaeo c. 20 p. 628). Quid quod Theophrastus Lysiam vituperat propter nimia ornamenta et poeticum genus verborum de Lys. c. 14 (p. 483 R): *Καὶ θαυμάζειν ἄξιον, τί δή ποτε παθῶν ὁ Θεόφραστος τῶν φορτικῶν καὶ περιέργων αὐτὸν οἶεται ζηλωτὴν γενέσθαι λόγων καὶ τὸ ποιητικὸν διώκειν μᾶλλον ἢ τὸ ἀληθινόν*. Sane quidem postea non de toto genere Lysiano, sed de figurarum apud eum copia iudicium Theophrasti affertur¹⁾, sed hoc quaero, num Dionysius ea, quae exscripsi, verba dicere potuerit, si Theophrastus revera Lysiam exhibuit exemplar *ἰσχνοῦ χαρακτήρος*. Nemo, puto, de responso dubitabit. Immo vero eandem partitionem, quam in Theophrastea disciplina saepe iam invenimus, hoc quoque loco cognoscimus inter τὸ ποιητικόν et τὸ ἀληθινόν. Gorgianae dictioni (cf. etiam Aristot. Rhet. III 1404a25) nimis indulgisse Lysiam dixit Theophrastus et, si Demetrii fragmentum de frigido comparamus, apparet eum inter *ψυχρούς*²⁾ numeratum esse, quia *ὑπερβάλλει τὴν οἰκείαν ἀπαγγελίαν*. His enim verbis teste Dionysio usus est Eresius: *φαίνεται ἀρρεπὲς σπουδάζοντα τοῖς πράγμασι τοῖς ὀνόμασι παίζειν*. Lysias igitur veram *μεσότητα*, quam Thrasy-machus Theophrasto iudice praestabat, non est assecutus, non quia nimis tenue genus adhibuit, sed quia nimis grande et poeticum.

Ne in Thrasy-macho quidem eo, cuius propter iudicium genera Theophrasto adsignantur, ratio Dionysiana intellegitur, si Theophrastus eum revera *medii generis* auctorem et quasi *εὐρετήν* esse docuit. Nam

1) Dionysius hoc fragmentum ex Theophrasteo capite *περὶ σχημάτων* deprompsit, satis autem amplum locum excerpserit, ut perspiciamus, qua ratione et quibus libri locis Theophrastus iudicia de oratoribus tulerit. Si enim genera tractasset, hac in parte iudicia collocanda erant. Nunc autem Dionysius, cum Theophrasti iudicium de Lysia exhiberet, ex capite quodam, quod ad ornatum, id est ad quartam Theophrasti *virtutem* elocutionis, pertinebat, illud iudicium expetere debuit. Itaque etiam huius fragmenti interpretatione genera a Theophrasti libro depelluntur. De divisione *ἀντιθέσεων*, qua Theophrastum usum esse probatur, egit Diels: *Über das 3. Buch der aristotel. Rhetorik*. B. B. A. 1886, 29. Mihi quidem liceat de periodo ipsa, quae una littera mihi videtur perturbata et ab auctoris sincera ratione depravata esse, pauca addere. Ita enim scribendum esse fragmentum censeo: *Τούτων δὲ τὸ μὲν ἴσον καὶ τὸ ὅμοιον παιδιῶδες καὶ καθάπερ εἰ ποίημα*.

διὸ καὶ ἤττον ἀρμόττει τῇ σπουδῇ (I)

— φαίνεται γὰρ ἀρρεπὲς σπουδάζοντα τοῖς πράγμασι τοῖς ὀνόμασι παίζειν — (a)

καὶ τὸ πάθος τῇ λέξει περιαιρεῖ (II)

— ἐκλύει γὰρ τὸν ἀκροατήν (b).

Codices et editiones exhibent *περιαιρεῖν*. Lacunis et numeris studui demonstrare, quomodo periodus a Theophrasto constructa fuerit.

2) *φορτικός* et *ψυχρός* synonyma sunt, Dionys. de Isaeo c. 20 p. 627 R, vide Geigenmüller: l. l. p. 111.

in priore commentario *περὶ τῶν ἀρχαίων δητόρων*, ante *σύνταξιν* de Demosthene edito, in quo cum aliis locis tum in ipso Thrasymacho Theophrastum auctorem laudat, Dionysius illum medii generis principem aperte ponit in Lysiae genere c. 6 (p. 464R): *μετὰ ταύτας ἀρετὴν εὐρίσκω παρὰ Λυσία πάνν θαυμαστήν, ἧς Θεόφραστος μὲν φησιν ἄρξαι Θρασύμαχον, ἐγὼ δ' ἠγοῦμαι Λυσίαν . . . τίς δ' ἐστὶν ἣν φημι ἀρετὴν; ἢ συστρέφουσα τὰ νοήματα καὶ στρογγύλως¹⁾ ἐκφέρουσα λέξεις, οἰκεία πάνν καὶ ἀναγκαῖα τοῖς δικανικοῖς λόγοις καὶ παντὶ ἀληθεῖ ἀγῶνι. At hoc iudicium Theophrasti non ad totum genus pertinet, nobis obicit Radermacherus (Mus. Rhen. 54, 379), atque nos adeo non negamus, Theophrasti testimonium de genere nihil affirmare, ut ipsi in hac re valde insistamus et ab eo de virtutibus tantum putemus dictum esse. Nihilominus constat *Dionysium* eam virtutem, quam *Thrasymacho* inventori dedit Theophrastus, ad auctorem *ἰσχυροῦ γένους* detulisse, quem ille propter granditatem nimiam vituperavit. Universum autem Thrasymachi genus in Lysianis collocat oratoribus alio loco, ad quem haud scio an Radermacherus minus attenderit. Isaeo enim tractato et priore parte absoluta catalogum addit eorum, quos silentio praeteriit, in quo non dubitat Thrasymachum in Lysiae genere numerare (de Isaeo c. 20 p. 627R): *Τῶν δὲ τοὺς ἀκριβεῖς προαιρουμένων λόγους . . . ἐγένετο . . . καὶ Θρασύμαχος ὁ Καλλιχρόνιος . . . Θρασύμαχος δὲ καθαρὸς μὲν καὶ λεπτὸς καὶ δεινὸς εὐρεῖν τε καὶ εἰπεῖν στρογγύλως καὶ περιττῶς, ὃ βούλεται . . . τούτων δὴ, φημί, τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν παραπλησίων τούτοις διαφέρειν οἰόμενος Λυσίαν καὶ ὥσπερ ἀρχέτυπον ἀπογράφων ὑπερέχειν, ἐκείνον τὸν ἄνδρα ταύτης τῆς προαιρέσεως τῶν λόγων ἐπισησάμην κανόνα. Si ambo comparamus, de Dionysii priore sententia nihil dubium est. Thrasymachum cum Lysia uni generi tribuit, contra in libro de Demosthene eum Theophrasto usus in medio genere collocat.²⁾ Non video, quomodo haec non sibi impugnent, si revera Theophrastus etiam in priore libro adhibitus Thrasymachum medii generis *εὐρετὴν* appellavit. Sed omnia intelleguntur, si ex virtutum doctrina ea iudicia.**

1) Rabe erravit, qui *συντομίαν* significari credidit: de Theophr. libris *περὶ λέξεως* p. 43 *Στρογγύλον* ad rotundam compositionem pertinet. Recte Geigenmüller: l. l. p. 91sqq.

2) Quoniam in prioribus iudiciis genera omnino non commemorat, iudicii autem de Demosthene ea fundamenta facit, complura iudicia commutata sunt. Thucydidem antea neglexit oratoribus contentus, Gorgiam se praeterisse dixit (de Isaeo c. 19 p. 625 R), quod Isocratis dicendi genus, sed peius haberet. Postea Isocrates in *μικτὸν γένος* demigravit, Gorgias et Thucydides magnifici generis exempla facta sunt. De Thrasymacho supra dictum est. Egit de differentiis Hartmann: De canone X oratt. Diss. Gott. 1891.

de Thrasymacho excerpta et a Dionysio in genera a Theophrasto aliena distributa sunt.

Lysias igitur et Thrasymachus, si testimonia accurate interpretamur, in Theophrasti libro *περὶ λέξεως* iis certe generibus, quorum *ἀρχέτυποι* a Dionysio laudantur, nondum addicti erant. Quid autem de grandi genere dicemus? Quem putabimus apud Theophrastum eius generis *ἀρχέτυπον* et *κανόνα* laudari? An Gorgian, an Thucydiden, quos Dionysius in libro de Demosthene proponit? An Demosthenen ipsum? Sed qui de generibus dicit, de hominibus, ut utar Tullii verbis (de opt. gen. 2), dicit aliquid, si vero iudicia de hominibus, quibus continentur genera apud recentes rhetores, a Theophrasti ratione iudicandi abhorrent, idem de generibus ipsis statuendum est: si personae evanescent, earum *χαρακτῆρες* una evanescent, ut nummorum non sunt *χαρακτῆρες* nisi in auri argenteve materia impressi, ut sol nullam umbram in solo delineat nisi persona quaedam eius radiis obstat.

Ex diversis partibus profecti Hendricksonius et nostra disputatio ad eundem fere finem pervenerunt. Americanus vir doctissimus statim se in Peripateticorum fines contulit¹⁾ atque ibi versatus non solum ex rhetorica parte sed etiam ex ethica tam gravia argumenta percepit, quibus Peripateticorum disciplinam *λέξεως* ad *ἀρετὴν* deferendam et generibus liberandam esse probaretur, ut inde progressus Dionysii dubium locum de medio genere Thrasymachi recte explicaret.²⁾

Nos autem, si licet dissipata et copia singularum quaestionum distracta colligere, per artis rhetoricae campos iter fecimus. Ex quinque eius partibus tertiam, quae est de elocutione, persecuti sumus et unam *λέξεως* instituendae rationem, quae virtutibus continetur, ab origine usque eo per saecula temptavimus comitari, quoad duram formam adepta in recentiorum rhetorum scriptis magis sepulta est quam vitam degit. Post Aristotelem Theophrastus virtutes dicendi quattuor numerat et certum ordinem constituit, Stoici quintam addiderunt, magnopere deinde auctum virtutum numerum et ornamenta in particulas esse dissecta, quarum suo quaeque nomine *ἀρετῆς* utebatur, Dionysianis scriptis ostenditur. M. Tullii auctoritate factum est, ut virtutes eadem simplicitate et sinceritate, qua Theophrastus eas ornavit, praeditae denuo renascerentur et apud Romanos rhetores regnarent. Graecis alter Tullius defuit.³⁾

1) „It is therefore to define some aspects of the Peripatetic conception of rhetorical style, as formulated by the two first masters of the school, that the following study is undertaken“ (p. 125sq.).

2) Vide summam disputationis l. l. p. 127.

3) Cic. De Or. III 228: „Tu vero, inquit Catulus, collegisti omnia, quantum

Quod autem ad rationem inter virtutes λέξεως et genera attinet, omnes testes magna voce contendunt elocutionem oratoriam aut in virtutes aut in genera dividi, sed alteram rationem alteri esse infestam. Virtutes ad institutionem natae dicendi studiosis certa praecepta suppeditant, genera ad iudicia de oratoribus ferenda a grammaticis instructa per μίμησιν in rhetoricam artem λέξεως sunt translata.

Gravissimus de virtutibus elocutionis testis est tertius liber Tullianus De Oratore. Eius autem rationem Theophrasteam esse Oratoris testimonio probatur. Ad Tullium Quintilianus accedit. Sed etiam ii, qui numero differunt virtutum, in eo consentiunt, quod genera a virtutibus et ab instituenda elocutione arcent. Ita Cicero in Partitionibus et in prooemio, quod appellatur de optimo genere oratorum. Etiam Auctor ad Herennium virtutes et genera etsi uno volumine comprehensa — imitationem enim praeter τέχνην et ἄσκησιν tertiam partem ab oratore postulat, — accurate tamen separat et praecepta omnia in virtutibus collocat. Mimetica scripta, quae varios et complures auctores probant, virtutibus utuntur. Eiusmodi sunt Dionysii scripta omnia praeter Demosthenem et librum de compositione verborum, in Latinis vero litteris Tullii 'Brutus'. Contra is liber Tullianus, qui genera tractat, a praeceptione λέξεως vel maxime distat, omnis ad certamina de optimo oratore instructus est, similiter res se habet in Fabii libro duodecimo, qui est περὶ ῥήτορος. Ii, qui simplicem elocutionis instituendae rationem ab imitatione oppressam renovare temptant et genera cum virtutibus coniungunt, tam confuse dicunt, ut cautus iudex ex ancipiti testimonio verum percipiat. Ita Demetrii cuiusdam περὶ ἐρμηνείας libellus χαρακτήρας appellat et revera virtutes docet (Schmid, Mayer), omnia, quae ex Theophrasto exhibuit, certe ad virtutes pertinent, ita Dionysius in libro de compositione verborum primum rationem quartae Theophrasti virtuti similem exponit, deinde genera, sed altera ratio alteram superfluum reddit (Kroll: Rh. Mus. 62, 92). Idem in libro de Demosthene fatetur se virtutum ordinem, natura unum et communem, in partes divisisse, ut in genera antea tractata possent distribui. Talem διαίρεσιν multos probaturos esse ipse sperare non audet.

Sed dixerit quispiam mirari se, cur multi et doctissimi viri Theophrasto et genera et virtutes tribuerint, etsi vidimus vetera testimonia

ego possum iudicare, ita divinitus, ut non a Graecis sumpsisse, sed eos ipsos haec docere posse videre." Quae verba, modo Ciceronem cum suae aetatis Graecis rhetoribus, non cum iis, quos ipse inventores artis et suos auctores appellavit, hanc intellegas comparisonem instituisse, suo iure dicta, non cum arrogantia putabis esse.

ipsa contradicere. Certe! si omnia audimus. At Dionysio uni nimis confisi sunt, reliquos testes, qui rarius nomen Theophrasti afferunt, nimis neglexerunt. Quo fit, ut idem videatur mihi perpeti noster Theophrastus, quo malo omnis artis rhetoricae memoria laborat. Recentibus rhetoribus aures praebemus et rationem, quam ii docent, accipimus, sed obliviscimur complura saecula iam ad artem formandam esse ante eos consumpta et recentes, quos nos audimus, suos thesauros non solum a patribus sed ab avis et proavis iure hereditario accepisse. Ut verum videamus, singula praecepta debemus persequi, ubi orta sint, qua ratione, cuius opera per annos mutata: tum demum historiam intellegemus. Certe non desunt in litteris rhetoricis, qui ea ratione usi sint. Sed eius rationis, quam historicam liceat appellare, Mayerus in Theophrasti fragmentis colligendis plane expers omnia comportavit, quae unquam ante Quintilianum de elocutione praecepta sunt. Accipe, quaeso, eius rationem (p. XX prolegg.): „Adnotare placet excerptum Theophrasteum a Quintiliano exhibitum id supplere, quod Cicero in ‘Oratore’ servavit. Nam ut Demetrii liber eo ipso loco incipit, ubi Ciceronis ‘Orator’ nos deficit . . ., ita Quintilianus alteram lacunam Ciceroniani excerpti complet.“ Qui libros indole et natura adeo diversos securus consuit, eum Theophrasto vestimentum induere coloribus maxime variis pictum, comicis personis accommodatius quam philosopho consentaneum est. Postquam denuo affirmavi Ciceronis libro III De Or. maximam in Theophrasto restituendo fidem habendam esse, quia hic liber et numero virtutum et indole institutionis prope ad eum accedit et ipse veterum auctoritate se uti profitetur, ad ea verba redeo, quae toti meae disputationi praeposui: „Peripatetici autem etiam haec ipsa, quae propria oratorum putas esse adiumenta atque ornamenta dicendi, a se peti vincerent oportere, ac non solum meliora, sed etiam multo plura Aristotelem Theophrastumque de istis rebus, quam omnis dicendi magistros scripsisse ostenderent“ (De Or. I 43).

Quamquam nostra disputatione Theophrastum generibus dicendi privare studemus, tamen laudem a Cicerone probatam minime volumus minuere. Quin etiam mihi persuasum est clariore luce vim et auctoritatem disciplinae Theophrasteae illustrari et melius intellegi, si ἀρετῶν λέξεως quamquam non εὐρετήν, at certe τελειωτήν eum existimare ab historia virtutum didicimus. Nemo enim rhetor, qui elocutionem post eum docuit, virtutes prorsus potuit neglegere. Romanorum ingenia ad veterum exemplorum imitationem minus alligata quam Graecorum virtutes dicendi maiore fide servaverunt, sed Graeci quoque eas in libris mimeticis adhibuerunt. Graecus Hermogenes, qui sero novum λέξεως

aedificium ex veteribus lapidibus construxit, virtutes Theophrasteas imitatus est suis ideis. Ea autem, quae inter virtutes et ideas differunt, omnia ex imitatione orta sunt, cum praeceptio λέξεως ad vetera exempla Atticorum, maxime Demosthenis accommodaretur. Sed is, qui virtutes condidit, totius λέξεως, tertiae artis partis, rationem constituit. Theophrastus non solum philosophus est, sed etiam rhetoricum sibi exegit monumentum aere perennius.

Nostra intererat ipsas virtutes cognoscere et iis ducibus viam reperire ad Theophrasti librum περὶ λέξεως. Priusquam autem huic disputationi finem tandem imponam, admonere liceat, quantum virtutum historia valeat ad nostrum de singulis scriptis et scriptoribus iudicium. Dionysium et Ciceronem affero exempla, etsi omnes non solum scriptores, sed etiam libri singuli ea ratione percensendi sunt.

Dionysius totus a sua aetate, a suae aetatis studiis et voluntatibus pendet neque se ipsum potest liberare neque id, quod est magni ingenii, vincula artis levare et novas patefacere vias. Itaque eius scripta in diem potius quam in saecula valent, veteres autem auctores, quibus ostentandae doctrinae causa usus est, ad novam rationem commutavit. Quae cum ita sint, Dionysii scripta, veram suae aetatis progeniem, ut gratissima arbitror nobis esse ad ipsa, quae tum erant, studia cognoscenda, ita non sine cauto iudicio adhiberi posse ad restituendos veteres auctores, quorum libri deperditi sunt.

Ciceronem vero in praeceptione artis rhetoricae tale ingenium, quod multum aequalibus praecurrerit, audeo existimare: is eo tempore, cum 'imitatio' Romae maxima auctoritate utebatur et omnes fere, qui prudentiae et ingenii nomen atque generis nobilitatem affectabant, in Atticorum numero ducebantur, a recta via non aberravit, sed veterum Peripateticorum rationem, qua adulescentes dicendi studiosos ad elocutionem et artificiosam et liberam perducere cogoverat, Latine docuit. Tam libri De Oratore quam Brutus et Orator contra dominantia studia dimicant et artis formam, quam magis veram et ad naturam eloquentiae magis idoneam esse non possumus non concedere, cum auctoritate magno oratore digna exponunt. Quod in Latinis litteris talis rhetor, qualis est Fabius Quintilianus, existere potuit eodem tempore, quo Graeci vinculis μιμήσεως vehementer tenebantur, Ciceroni laudi tribuendum est. Tota omnino rhetorum Latinorum manus a Ciceronis ingenio ducta est neque, dum sequitur, erravit. Ex Ciceronis autem ore facundo philosophi Graeci περὶ λέξεως doctrina ad nostram aetatem loquitur. Utinam Theophrasti interpres tibi fuerim!